

Erikas Kaukas*

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Rusijos karinė galia – ekspansinės politikos priemonė

Dauguma Rusijos tarptautinės elgsenos mokslinių tyrimų iki šiol daugiausia rėmėsi tik jos politinio elito priimtų sprendimų analize. Tačiau šiame darbe įrodinėjama, jog politiniai sprendimai, visų pirma, yra paremti materialiais valstybės ištekliais, o tai, savo ruožtu, galimai sąlygoja valstybės karinės galios ir užsienio politikos priežastingumą. Todėl Rusijos karinė galia šiame straipsnyje vertinama kaip priemonė ekspansinei užsienio politikai vykdyti. Keliama prielaida, jog Rusijos karinės galios augimas yra susijęs su siekiu stiprinti įtaką posovietiniame regione. Rusijos saugumo ir gynybos politikos, gynybos išlaidų, karinių pajėgumų ir karinio aktyvumo analizė atskleidžia, kad Rusijos karinė galia auga turėdama dvigubą tikslą: 1) atgrasyti NATO ir ES nuo tolesnės plėtros ir 2) išlaikyti ir (ar) plėsti savo įtaką posovietinėse valstybėse.

Įvadas

Rusijos politikos ir kariuomenės elitas nuolatos pabrėžia, kad Rusija yra didžioji pasaulio ir tuo labiau regiono galia. Todėl, anot jų, siekiant išlaikyti galingos valstybės statusą, Rusijos užsienio ir saugumo politika turi būti valstybės prioritetinga sritis. Kaip pastebėjo Rusijos istorijos ekspertas Richardas Pipesas, Rusijos valdančioji klasė ir didžioji dalis inteligentijos labiau susirūpinusi tarptautinės įtakos išsaugojimu nei žemais šalies pragyvenimo standartais¹. Taigi dėl siekio tapti regiono lydere ir dėl gana agresyvios užsienio politikos kaimyninių šalių atžvilgiu, Rusija tarptautinėje aplinkoje dažnai vertinama kaip valstybė turinti ekspansinių tikslų. Tai, kad Rusija siekia išlikti dominuojančia valstybe regione ir ketina didinti savo autoritetą pasaulyje, patvirtina dabartinio Rusijos prezidento Vladimiro Putino 2013 m. išsakytas lakoniškas komentaras apie naująją Rusijos Federacijos užsienio politikos koncepciją: „Jos [Rusijos] svarba ir autoritetas bus stiprinami“². Daugelio politikos

*Erikas Kaukas – Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros doktorantas. Adresas korespondencijai: Totorių 25, 01121 Vilnius, tel. (8 5) 278 5037, el. p. erikas.kaukas@kam.lt

¹ Pipes R., „Is Russia Still an Enemy?“, *Foreign Affairs* 76 (5), 1997, pp. 65–78.

² Черненко Е., „Вес и авторитет России в мире будет укрепляться“ [“Weight and authority of Russia in the world will be strengthened”], *Коммерсант*, 2013, <http://www.kommersant.ru/doc/2129338> (in Russian).

ekspertų nuomone³, Rusija siekia atkurti buvusią Sovietų Sąjungos galybę, o tam pasitelkia ne tik politinius svetus, bet ir valstybės karinius pajėgumus. Auganti Rusijos karinė galia yra aiškus požymis to, jog Rusijos valdžia turi ketinimų panaudoti šią priemonę siekdama savo politinių tikslų. Be to, Rusijos suaktyvėjusios užsienio politikos tendencijas atskleidžia ne tik Kremliaus retorika, bet ir konkretūs veiksmai: 2008 m. rugpjūtį įvykęs Rusijos ir Gruzijos karas ir dabartiniai įvykiai Rytų Ukrainoje. Šie konkretūs pavyzdžiai įrodo, kad Maskva pasiryžusi ginti savo interesus posovietinėje erdvėje, naudodama visas turimas priemones, taip pat ir karinę jėgą.

Šio darbo tikslas – įvertinti prielaidą, kad Rusijos karinės galios augimas susijęs su siekiu stiprinti įtaką posovietiniame regione. Šiam tikslui pasiekti iškeliami du esminiai uždaviniai: įvertinti Rusijos užsienio politiką posovietinių valstybių atžvilgiu ir įvertinti Rusijos karinės galios pokyčius per tam tikrą laiką. Svarbu pabrėžti, kad šiame darbe karinės galios augimas vertinamas kaip prielaida ekspansinei politikai vykdyti.

Dauguma Rusijos tarptautinės elgsenos mokslinių tyrimų iki šiol daugiausia rėmėsi tik politinių arba karinių sprendimų analize. Pavyzdžiui, analitikų išimtinai tyrinėjančių dabartinius Rusijos karinius veiksmus Pietryčių Ukrainoje, išvados praktiškai vienodos – šių įvykių priežastys yra ne kieno nors kito, o konkrečiai Vladimiro Putino ilgalaikės strategijos ir trumpalaikių sprendimų išraiška⁴. Šie, daugiausia Rusijos politinio elito sprendimais paremti paaiškinimai, be jokios abejonės, praplėtė supratimą apie tai, kokios priežastys paskatino Rusiją pradėti Pietryčių Ukrainos destabilizavimo procesą ir kokie motyvai slepiasi už dabartinės ekspansinės Rusijos užsienio politikos. Nepaisant to, šis išskirtinis dėmesys idėjiniams veiksniams tik iš dalies atskleidžia priežastinius ryšius. Nors lyderių asmeninės savybės, idėjos ir sprendimai, neabejotinai, labai svarbūs veiksniai, tačiau, siekiant atlikti išsamesnę mokslinę analizę, būtina vertinti ir griežtuosius valstybės kintamuosius. Visų pirma, reikia suprasti, kad idėjos ir sprendimai yra paremti materialiais ištekliais. Akivaizdu, kad Rusija būdama pati didžiausia pasaulio valstybė pagal

³ de Haas M., “Russia’s Military Reforms: Victory after Twenty Years of Failure?”, *The Clingendael Institute, Clingendael Diplomacy Paper*, 2011; Capezza D., “Translating Russia’s Military Reform”, *Small Wars Foundation*, 2009; Grigas A., “Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States”, *Briefing Paper*, 2012; Trenin D., Lecture at the Royal Swedish Academy of War Sciences, Stockholm, 2013a; Hedenskog J., Pallin C. V., eds., *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013*, Försvarsdepartementet, 2013.

⁴ Tang S., Long S. R. J., “America’s military interventionism: A social evolutionary interpretation”, *European Journal of International Relations* 18: 509, 2012; Trenin D., *The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry*, Carnegie Moscow Center, 2014; Woehrel S., “Ukraine: Current Issues and U.S. Policy”, *Congressional Research Service Report*, 2014; Smith B., Harari D., “Ukraine, Crimea and Russia”, *Research Paper* 14/16, 2014.

plotą, devinta didžiausia pasaulio ekonomika ir turėdama gausius naudingųjų iškasenų išteklius gali sau leisti vykdyti tokią politiką, kokią ji vykdo šiandieną, t. y. gana agresyvią užsienio politiką, paremtą tokiais materialiais veiksniais kaip ekonomika, energetika ir karinė galia. Taigi galima daryti prielaidą, kad valstybės pastoviųjų (geografinių) ir kintančiųjų (ekonominių, energetinių ir karinių) parametrų analizė gali atskleisti valstybės užsienio politikos preferencijas. Kitais žodžiais tariant, tarp valstybės materialiuųjų veiksmų ir užsienio politikos yra priežastinis ryšys. Būtent todėl šiame darbe analizuojant Rusijos ekspansinę politiką akcentuojami materialūs valstybės veiksniai (konkrečiai – karinės galios parametrai) ir jų kaita per tam tikrą laiką.

Analizuojant Rusijos karinių svertų naudojimą įtakai posovietiniam regionui didinti motyvus, svarbu pabrėžti, kad Rusijos gynybos ir saugumo politikos strateginės gairės gana stipriai veikiamos NATO ir ES plėtros tendencijų, nes Kremlius šių tarptautinių organizacijų, ypač NATO, plėtrą vertina kaip rimtą grėsmę Rusijos nacionaliniams interesams. Todėl natūralu, kad kai kurioms posovietinėms valstybėms (Baltijos šalims, Ukrainai, Gruzijai, Moldovai) integruojantis į euroatlantines organizacijas, Rusija reaguoja gana priešiška. Zbigniewo Brzezinskio, buvusio JAV prezidento patarėjo, teigimu, Rusija siekia suvienyti, integruoti visą rusų tautą ir sukurti (atkurti) didžiąją Rusijos civilizaciją⁵, o NATO ir ES plėtra gali reikšmingai apsunkinti šio Kremliaus tikslo siekimą.

1. Ekspansijos samprata ir priežastys

Ekspansija gali būti suprantama kaip politinė strategija, naudojama išplėsti valstybės ribas kėsinantis į kitų tautų teritorijas⁶. Kanados mokslininko Tudoro Onea teigimu, „ekspansija – tai sąmoningai vykdomos politinės veiklos rūšis, kurios tikslas yra politinės įtakos sferos plėtimas kitose valstybėse“⁷. Akivaizdu, kad valstybė (ar organizacija) ekspansijai vykdyti turi pasitelkti tam tikrus išteklius ar priemones. JAV akademikas Davidas Baldwinas teigia, kad „šalys gali siekti padidinti savo įtaką per interesų sritis (per veikiamus asmenis ar sektorius)“⁸, o Johno J. Mearsheimerio, agresyviojo realizmo pradininko, nuomone, įtakai didinti gali būti pasitelkiami „valstybės politinės galios svertai

⁵ Brzezinski Z., Diskusija Europos saugumo klausimais vykusį Wilsono Centre, Vašingtone, 2014, <http://www.c-span.org/video/?319979-1/european-security-ukraine>.

⁶ Oxford Dictionaries, Oxford University Press, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/expansion>.

⁷ Onea T., “Putting the ‘Classical’ in Neoclassical Realism: Neoclassical Realist Theories and US Expansion in the Post-Cold War”, *International Relations* 26(2), 2012, pp. 139–164.

⁸ Baldwin D., *Paradoxes of Power*, New York: Basil Blackwell, 1989, pp. 29–30, 36.

(valstybės pajėgumai)⁹. Taigi valstybė gali plėstis dvejopai: (1) materialiai, t. y. okupuodama užsienio valstybes ar aneksuodama užsienio valstybių teritorijas, dažniausiai naudodama griežtąją galią (pavyzdžiui, Pietų Osetijos, Abchazijos ar Krymo aneksavimas), ir (2) nematerialiai, t. y. plėsdama įtaką užsienio valstybėje, tam tikslui naudodama tiek griežtąją (potencialių šalies karinių pajėgumų demonstravimas), tiek švelniąją galią (pavyzdžiui, kultūrinių, politinių, socialinių instrumentų naudojimas).

Galios perėjimo teoriją šalininkai (Abramo F. K. Organskis, Jacekas Kugleris ir Douglas Lemke) pabrėžia, kad ekspansija labiausiai yra tikėtina tuomet, kai auganti regiono galia (esanti nepatenkinta nusistovėjusia tvarka) tampa dominuojančia valstybe tame regione, ir yra pasirengusi panaudoti *jėgą* egzistuojančios sistemos taisyklių ir institucijų pertvarkai¹⁰. JAV mokslininkas M. Tayloras Fravelas daro prielaidą, kad esminis ekspansinės valstybės siekis yra pakeisti jai neįtinkančios tarptautinės sistemos taisyklės¹¹. Rusijai, kaip sparčiai augančiai regioninei galiai, jau gana seniai neįtinka tarptautinė tvarka, konstruojama Vakarų demokratijos architektų. 2007 m. Vladimiras Putinas Miuncheno konferencijos metu aiškiai pasisakė prieš vienpolę pasaulio sistemą¹². Šią mintį Rusijos prezidentas pakartotinai išreiškė 2014 m. Sočyje, tarptautinės Valdajaus diskusijų klubo konferencijos metu ir pridūrė, kad šiuo metu vyksta „pasaulio tvarkos pokytis“, primindamas, kad tokie procesai dažniausiai neatsiejami nuo rimtų konfliktų¹³. Taigi stiprėjančiai regiono valstybei pradėjus abejoti egzistuojančios sistemos tobulumu, ji gali pradėti inicijuoti galios persiskirstymą regione; kitais žodžiais, pradedamos keisti tarptautinės taisyklės, pasitelkiant valstybės karinę galią.

Johnas J. Mearsheimeris įrodinėja, kad didžiosios pasaulio valstybės visuomet ieško galimybės įgyti daugiau galios, negu turi jų konkurentai (kitos didžiosios valstybės)¹⁴. Anot Johno J. Mearsheimerio, pagrindinis ir galutinis valstybės tikslas – tapti pasauline ar bent jau regionine hegemonija, nes tik tokiu būdu valstybė gebėtų užsitikrinti absoliutų saugumą¹⁵. Rusijos dabartinis siekis gal ir nėra dominuoti pasaulyje, tačiau, akivaizdu, kad jos tikslas – regi-

⁹ Mearsheimer J. J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton, 2001.

¹⁰ Organski A. F. K., Kugler J., *The War Ledger*, Chicago: University of Chicago Press, 1980; Lemke D., *Regions of War and Peace*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

¹¹ Fravel M. T., „International Relations Theory and China's Rise: Assessing China's Potential for Territorial Expansion“, *International Studies Review* 12, 2010, pp. 505–532.

¹² The Washington Post, *Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy*, February 12, 2007, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html>.

¹³ DELFI, *V. Putinas pasakė itin griežtą kalbą [Putin said very strong speech]*, 2014 m. spalio 24 d., <http://www.delfi.lt/news/daily/world/v-putinas-pasake-itin-griezta-kalba.d?id=66214116#ixzz3KBcEtE24s> (in Lithuanian).

¹⁴ Mearsheimer J. J., *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W. Norton, 2001.

¹⁵ *Ibidem*.

oninė hegemonija apimanti geografinę „Rusų pasaulio“ (rus. Русский мир¹⁶) teritoriją. Tai, be abejonės, nebūtų tolygu Sovietų Sąjungos kaip *pasaulinės* supervalstybės atkūrimui, bet tai garantuotai reikštų valstybės kaip *regioninės* supervalstybės, gebančios daryti įtaką reikšmingiems geopolitiniams procesams kaimyninėse šalyse, sukūrimą. Taigi, remiantis „ofensinio“ realizmo prielaidomis, tikėtina, kad Rusija, didindama savo karinį potencialą, siekia atsikovoti regioninę įtaką ir taip užsitikrinti savo saugumą, kuri palaiptai pradėjo prarasti dėl intensyvios NATO ir ES plėtros Rytų kryptimi. Taigi šiame darbe keliami prielaidai, kad Rusijos karinės galios augimas susijęs su siekiu stiprinti įtaką posovietiniame regione, kuri galimai silpnėja dėl NATO ir ES plėtros. Kitaip tariant, Maskvos ekspansionizmas yra reakcija į Vakarų ekspansionizmą.

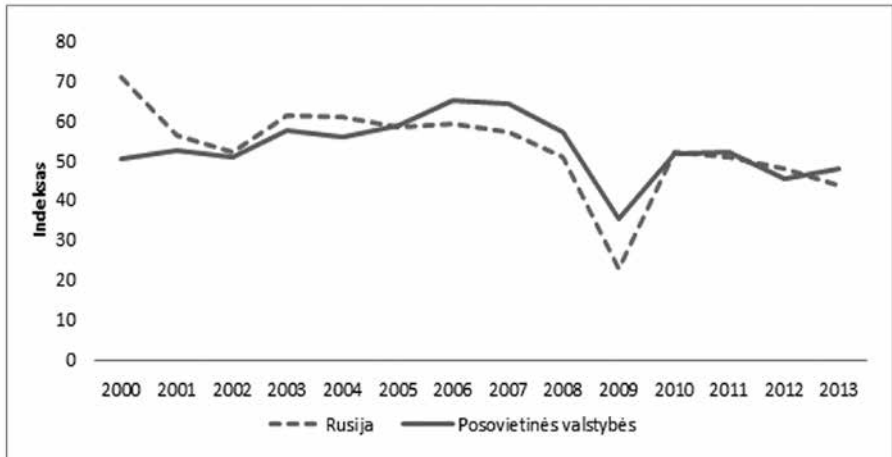
2. Rusijos įtaka posovietiniam regionui

1991 m. žlugus Sovietų Sąjungai geopolitiniame pasaulio žemėlapyje atsirado 15 naujų nepriklausomų valstybių. Natūralu, kad šioms šalims ilgą laiką priklausius Sovietų Sąjungai, jose formavosi bendras kultūrinis, socialinis ir ekonominis identitetas. Todėl Rusija iki šiol šias valstybes vertina kaip „artimąjį užsienį“ (rus. Ближнее зарубежье), t. y. potencialiai esančias Rusijos įtakos zonoje. Tačiau 2004 m. Baltijos šalims tapus NATO ir ES narėmis, Kremliaus įtaka šiam regionui pradėjo silpnėti. Vesternizacija Rytų kryptimi buvo ženklas Rusijai, kad, siekdama neprarasti regiono lyderės pozicijų, ji turi stiprinti savo įtaką likusiose 11 posovietinių valstybių.

Tenka konstatuoti, kad net ir iširus Sovietų Sąjungai, Maskva išlaikė gana didelę įtaką posovietinėse valstybėse. Kaip jau buvo minėta aukščiau, tam įtakos turėjo ilgą laiką besiformavusi bendra kultūra, identitetas, normos, kalba, prekybiniai saitai, infrastruktūra ir pan., t. y. sovietizacija. Taigi, natūralu, kad posovietinės šalys yra gana glaudžiai susijusios socialiai ir ekonomiškai, turi bendrų saugumo problemų. Iš 1 pav. matyti, kad Rusijos ir posovietinių šalių (išskyrus Baltijos šalis) valstybinių pajėgumų kaita per tam tikrą laiką buvo gana panaši. Atlikus Rusijos ir posovietinių valstybių pajėgumų statistinę koreliacinę analizę gaunamas koreliacinis koeficientas yra lygus 0,72. Tai įrodo, kad tarp Rusijos ir posovietinių valstybių egzistuoja stiprus tiesioginis funkcinis ryšys. Svarbu pabrėžti, kad šis statistinis ryšys neišreiškia priežasti-

¹⁶ Rusų pasaulis (rus. Русский мир) – anot rusų pasaulio doktrinos autoriaus Piotro Ščedrovickio, tai tinklinė, didesnių ir mažesnių bendrijų, kalbančių ir mąstančių rusų kalba, struktūra. Taigi, iš esmės, apimanti visą posovietinių valstybių bloką.

nio ryšio, t. y. statistinį ryšį tarp šių valstybių lemia ne valstybės galios dydžiui turinčios kintamųjų grupės, o tam tikras bendras veiksnys, šiuo atveju tai galėtų būti geopolitinis veiksnys. Bet kuriuo atveju ši koreliacija rodo, kad posovietinei erdvei priklausančios valstybės yra labai veikiamos Rusijoje vykstančių procesų, tokių kaip ekonominė ir finansinė politika, pramonės ir gamtos išteklių vertės kūrimas bei šalies saugumo ir gynybos politika.

1 pav. Rusijos ir posovietinių šalių (išskyrus Baltijos šalis) valstybinių pajėgumų kaita per tam tikrą laiką¹⁷

Tačiau reiktų pabrėžti, kad Rusijos įtaka posovietinėms valstybėms nėra tolygi. Pavyzdžiui, Rusijos įtaka Baltarusijai yra gerokai didesnė nei bet kuriai kitai posovietinei valstybei. Tarp Rusijos ir Baltarusijos vyksta itin aktyvus diplomatinis ir karinis dvišalis bendradarbiavimas: 2014 m. įvyko šeši aukščiausio lygio dvišaliai susitikimai; priimti šeši ekonominiai susitarimai, susiję su lengvatinėmis paskolomis ir energetiniais projektais; buvo fiksuojami net dvidešimt šeši kariniai susitarimai, daugiausia dėl bendrų karinių mokymų, karinio ir techninio bendradarbiavimo; be to, buvo aktyviai plėtojami bendri integraciniai projektai, susiję su EES, NVS, KSSO¹⁸ ir sąjungine valstybe. Rusijos įtaka Uzbekistanui, palyginti su įtaka Baltarusijai, yra žymiai mažesnė. 2014 m. Rusijos ir Uzbekistano bendradarbiavimas vyko gana vangiai. Per

¹⁷ Čia kintamųjų reikšmės išreiškiamos tam tikru indeksu, kuris apskaičiuojamas pagal tiriamų valstybių didžiausią 2000 m. skaitmens reikšmę, kuriai suteikiamas atskaitinis indeksas 100. Valstybiniai pajėgumai apskaičiuoti pagal šiuos kintamuosius: BVP, pramonės kuriama vertė, gamtos išteklių kuriama vertė, išlaidos gynybai ir karinio personalo skaičius (statistiniai duomenys gauti iš <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>).

¹⁸ EES – Eurazijos ekonominė sąjunga; NVS – Nepriklausomų Valstybių Sandrauga; KSSO – Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija.

šiuos metus įvyko tik keletas svarbesnių įvykių, kurie galėtų būti siejami su Rusijos pastangomis didinti įtaką šioje valstybėje: Rusija ratifikavo protokolą dėl Uzbekistano dalyvavimo NVS laisvosios prekybos zonoje ir stengėsi palenkti Uzbekistaną didžiulių skolų nurašymu.

Rusijos tikslai posovietiniame regione atsispindi Rusijos užsienio ir saugumo politiką apibrėžiančiuose strateginiuose dokumentuose. Rusijos Užsienio politikos koncepcija (2013 m.) bendradarbiavimą su posovietiniu regionu apibrėžia kaip prioritetinę sritį, o, remiantis Nacionalinės saugumo strategijos (2009 m.) gairėmis, galima konstatuoti, kad KSSO yra pagrindinis tarpvalstybinis instrumentas, kurio pagalba būtų sprendžiamos regioninės karinės grėsmės. Karinės doktrinos (2010 m.) analizė atskleidžia, kad karinio-politinio bendradarbiavimo prioritetinės kryptys yra Baltarusija, KSSO ir NVS¹⁹. Tačiau, nepaisant Kremliaus deklaruojamo išskirtinio dėmesio posovietinei erdvei, šio regiono integracijos procesas vyksta gana vangiai. Nemažai NVS susitikimų pasibaigia nepriėmus visas valstybes tenkinančių sprendimų; be to, daugelis valstybių vadovų gana griežtai kritikuoja NVS, kad ši nepaiso bendrų interesų, ir aiškiai pasisako prieš Rusijos dominavimą priimant bendrus sprendimus. Taigi tuometis Rusijos premjeras V. Putinas, siekdamas labiau integruoti posovietinį regioną, 2011 m. publikavo straipsnį siūlydamas sukurti Eurazijos sąjungą, jungiančią buvusias sovietines valstybes²⁰. Ši Eurazijos sąjunga, anot V. Putino, būtų ekonomiškai ir politiškai integruota ir jungtų NVS, Rusijos ir Baltarusijos sąjunginės valstybės, KSSO ir EES struktūras ir funkcijas.

Visa ši viešai deklaruojama užsienio politika demonstruoja Rusijos ryžtą plėsti savo įtaką posovietinėse valstybėse, panaudojant įvairius integracinius daugiašalius ir dvišaliuos projektus. Tačiau Rusijos nenaudai ne visos posovietinės valstybės renkasi Kremliaus primygtinai siūlomą didesnio integravimosi kelią. Baltijos šalys savo apsisprendimą atsiriboti nuo posovietinės erdvės pademonstravo tapdamos NATO ir ES narėmis, o Spalvotosios revoliucijos Gruzijoje (Rožių revoliucija, 2003 m.), Ukrainoje (Oranžinė revoliucija, 2004 m.), Kirgizijoje (Tulpių revoliucija, 2005 m.), Baltarusijoje (Džinsinė revoliucija, 2006 m.) ir Moldovoje (Plytų revoliucija, 2009 m.) demonstruoja tai, kad ir kitos posovietinės valstybės linkusios rinktis provakarietišką kryptį. Todėl Rusija, siekdama išlaikyti įtaką regionui ir nenorėdama, kad pasikartotų Baltijos šalių scenarijus (tapimas NATO ir ES narėmis), reikalui esant gali panaudoti ne tik diplomatinės priemones, bet ir karinę galią. 2008 m. karas Gruzijoje ir

¹⁹ Putin V., "A new integration project for Eurasia: The future in the making", *Izvestia*, 2011.

²⁰ de Haas M., 2011. *Russia's Military Reforms. Victory of Twenty Years of Failure?* Netherlands Institute of International Relations, 2011, pp. 16.

dabartinis karas Ukrainoje yra karinės galios (kaip įtakos išsaugojimo priemonės) panaudojimo pavyzdžiai. Taigi, Rusijos įtaka posovietinėms šalims formuojama naudojant aibę įvairių, tiek švelniajai, tiek griežtajai galiai priskiriamų, priemonių. Tačiau didėjantis Rusijos politinio elito dėmesys karinei galiai, kuris išreiškimas ne tik retorika, bet ir praktiniais sprendimais, demonstruoja tai, kad ši griežtoji priemonė tampa vis reikšmingesnė Rusijos užsienio politikos konstravimo procesui.

3. Rusijos karinės galios analizė

Siekiant nustatyti valstybės karinę galią, visų pirma, reikia parinkti tam tikrus objektyvius kintamuosius, galėsiančius atskleisti tikrąją šalies karinę galią. Šiame darbe naudojamos keturios valstybės karinės galios kintamųjų grupės: 1) gynybos ir saugumo politika; 2) išlaidos gynybai; 3) karinis aktyvumas; 4) kariniai pajėgumai.

Visų pirma reikėtų pažymėti, kad poreikis stiprinti Rusijos karines pajėgas atsirado Vladimirui Putinui pirmą kartą tapus Rusijos prezidentu. Rusijos prezidentas suvokė, kad siekiant Rusiją paversti dominuojančia regiono valstybe, būtina modernizuoti karinį valstybės potencialą. Todėl atsirado poreikis reformuoti Rusijos karines pajėgas. 2003 m. tuometis Rusijos gynybos ministras Sergejus Ivanovas pristatė Gynybos ministerijos parengtą dokumentą „Aktualūs Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų plėtojimo uždaviniai“, neoficialiai pavadintą „Ivanovo doktrina“²¹. Vėliau 2004–2005 m. armijos generolo Jurijaus Balujevskio vadovaujamas generalinis štabas parengė strateginės vadovietės koncepciją, o 2006-ieji metai buvo skirti 2020 m. Rusijos karinės organizacijos reformos planui parengti²². Nuo 2008 m. Rusijos karinės pajėgos pradėjo vykdyti didelio masto reformų programą, kurios tikslas buvo padidinti karinius pajėgumus, ypač stiprinant pajėgų pasirengimą ir pritaikomumą. Akivaizdi būtinybė reformuoti Rusijos karines pajėgas atsirado po 2008 m. Gruzijos karo. Šis konfliktas atskleidė reikšmingas valdymo struktūros, karių aprūpinimo ir karinio parengimo problemas²³. 2008-aisiais pradėta Rusijos karinė reforma apėmė tris sritis: organizacinės struktūros, personalo ir ginkluotės modernizacijos. Esminiai reformos tikslai: 1) pereiti nuo šauktinių prie profesionaliosios kariuomenės; 2) atsisakyti divizionomis (iki 13 000 karių)

²¹ Petraitis D., “The Russian Military Reform 2005-2015”, *Lithuanian Annual Strategic Review 2010–2011*, 2011.

²² *Ibidem*.

²³ Gratz J., “Russia’s Military Reform: Progress and Hurdles”, *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

paremtos struktūros pereinant prie brigadų (4 000 karių), kaip pagrindinių struktūrinių padalinių; 3) šešias karines apygardas pakeisti keturiomis (Vakarų, Centrinė, Rytų ir Pietų)²⁴. Taigi, atsižvelgiant į reformų tikslus, Rusija pradėjo formuoti naują gynybos ir saugumo politiką.

3.1. Gynybos ir saugumo politika

Siekiant tinkamai įvertinti Rusijos karinius pajėgumus artimiausioje ateityje, šalies saugumo ir gynybos politikos analizė tampa esminiu įrankiu. Karinės pajėgos neatsiranda savaime, tai visos visuomenės ir jai atstovaujančios politinės valdžios sprendimų rinkinys. Šie, su šalies saugumu susiję sprendimai, paprastai, įforminami tam tikruose strateginiuose dokumentuose. Rusijos pagrindiniai šalies saugumo ir gynybos politiką apibūrinantys dokumentai yra šie: Nacionalinio saugumo strategija, Užsienio politikos koncepcija ir Karinė doktrina.

Detali aukščiau minėtų dokumentų analizė atskleidžia, kad Rusija didžiausiomis grėsmėmis nacionaliniam saugumui laiko:

- NATO ekspansiją²⁵;
- priešraketinę gynybą²⁶;
- regioninius ir lokalius karus Rusijos pasienyje²⁷;
- terorizmą ir radikalizmą²⁸;
- kaimyninių šalių nestabilumą²⁹.

Tenka konstatuoti, kad NATO planai ir veikla Rusijos vertinami kaip viena didžiausių grėsmių nacionaliniam saugumui. Nepaisant to, Rusija savo užsienio politikos koncepcijoje nurodo, kad ji aktyviai siekia trišalio bendradarbiavimo su ES ir NATO, paremto ilgalaikiais ir tvirtais santykiais. Tačiau šis

²⁴ Nichol J., "Russian Military Reform and Defense Policy", *Congressional Research Service Report*, 2011.

²⁵ Военная доктрина Российской Федерации [Military Doctrine of the Russian Federation], 5 февраля 2010 г., § 8a (in Russian); Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года [National Security Strategy of the Russian Federation until 2020], 12 мая 2009 г., § 12 (in Russian).

²⁶ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года [National Security Strategy of the Russian Federation until 2020], 12 мая 2009 г., § 17, § 30 (in Russian); Концепция внешней политики Российской Федерации [Foreign Policy Concept of the Russian Federation], 12 февраля 2013 г., § 32e, § 70 (in Russian).

²⁷ Военная доктрина Российской Федерации [Military Doctrine of the Russian Federation], 5 февраля 2010 г., § 7–8 (in Russian).

²⁸ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года [National Security Strategy of the Russian Federation until 2020], 12 мая 2009 г., § 1, § 36 (in Russian); Военная доктрина Российской Федерации [Military Doctrine of the Russian Federation], 5 февраля 2010 г., § 8k (in Russian).

²⁹ Gratz J., "Russia's Military Reform: Progress and Hurdles", *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

glaudaus bendradarbiavimo su Vakarais tikslas, Rusijai pradėjus savo aktyvius veiksmus Rytų Ukrainoje, tapo niekinis. Rusija pažeidė tarptautinę teisę, jos veiksmai prieštaravo Euroatlantinio bendradarbiavimo tarybos pagrindinio dokumento principams ir įsipareigojimams, NATO – Rusijos Steigimo aktui ir Romos deklaracijai. To rezultatas – 2014 m. balandžio mėn. visų NATO valstybių užsienio reikalų ministrų sprendimu Aljansas suspendavo civilinį ir karinį bendradarbiavimą su Rusija³⁰.

Analizuojant 2013 m. Rusijos Užsienio politikos koncepciją galima išvelgti tam tikrų ekspansinio pobūdžio nuostatų. Čia išreiškiama nuostata išlaikyti ir netgi padidinti įtaką posovietinėms valstybėms. Žymaus rusų politologo Dmitrijaus Trenino teigimu, naujoji Užsienio politikos koncepcija atskleidžia, kad nuoskaudos dėl Sovietų Sąjungos subyrėjimo vis dar labai stipriai jaučiamos³¹. Be to, kadangi NATO ir ES reikšmingai varžo Rusijos ekspansinius planus, logiška, kad koncepcijos tonas yra akivaizdžiai antiamerikietiškas ir antivakarietiškas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 2000 m. Rusijos karinėje doktrinoje NATO ir JAV, bent jau tiesiogiai, neįvardijamos kaip svarbiausias potencialios karinės grėsmės pavojus³². Šioje doktrinoje buvo galima išskaityti Rusijos norą plėtoti konstruktyvų dialogą su NATO formuojant Europos saugumo politiką. Naujausioje 2010 m. Karinėje doktrinoje jau galima išvelgti tam tikrų ekspansinių tikslų. Pavyzdžiui, Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijos, kaip NATO alternatyvos, plėtra. Ši organizacija suteikia Rusijai papildomą galimybę užtikrinti savo dominavimą šioje principinėje interesų zonoje, taip pat pagrindžia ir išplečia Rusijos kariuomenės panaudojimo už valstybės ribų veikimą remiantis KSSO mandatu³³. Doktrinoje taip pat įvardijamas tikslas plėsti ir stiprinti bendradarbiavimą su kaimyninėmis (NVS) valstybėmis vadovaujantis bendrais interesais. Be to, doktrina apibrėžia galimybę naudoti ginkluotąsias pajėgas savo tautiečiams ginti užsienio valstybėse. To praktinį įgyvendinimą galima matyti šiandieniniame Ukrainos konflikte.

Reikia pažymėti, kad Rusija artimiausioje ateityje dėl greitai besikeičiančios geopolitinės situacijos planuoja parengti kai kurių strateginių dokumentų atnaujinimus. Pavyzdžiui, Rusijos saugumo tarybos sekretoriaus pavaduotojas Michailas Popovas pranešė, kad iki 2014 metų pabaigos bus patikslinta Rusijos karinė doktrina. Pasak M. Popovo, tai sietina su „NATO infrastruktūros artėjimu

³⁰ NATO, *NATO's relations with Russia*, September 16, 2014, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm.

³¹ Trenin D., "Russia's foreign policy outlook", in Lipman M., Petrov N., eds., *Russia in 2020: Scenarios for the Future*, Washington, DC: Carnegie Endowment, 2011.

³² Pugačiauskas V., "The Military Doctrine of Russia and Practical Realities", *Lithuanian Annual Strategic Review 2010–2011*, 2011.

³³ *Ibidem*.

prie Rusijos sienų, taip pat ir paties bloko didėjimu – naujų narių įtraukimu³⁴. Be to, artimiausiu metu planuojama atnaujinti nacionalinių grėsmių baltąją knygą³⁵ ir parengti ginkluotojų pajėgų 2015 metų plėtojimo strategiją.

3.2. Išlaidos gynybai

Valstybės išlaidos gynybai nuo BVP yra tas rodiklis, kuris atskleidžia valdžios intencijas, susijusias su kariniais pajėgumais; 2 pav. iliustruoja, kad Rusijos sprendimas didinti išlaidas gynybai per 13 metų periodą buvo priimtas tris kartus: pirmą kartą – po Rusijos krizės ir V. Putinui tapus prezidentu, antrą kartą – 2008 m. Rusijai pradėjus aktyvią karinę reformą, ir trečią kartą – 2011 m., kuris sutampa su pasaulinės ekonominės ir finansų krizės pabaiga ir naftos kainų sparčiu augimu, be to, 2011 m. pradėtos įgyvendinti valstybinės ginkluotės programos (2011–2020 metams), kurių tikslas – sukurti pajėgas, galinčias vykdyti operacijas remiantis naujais karinio planavimo principais prieš bet kokią priešininką (įskaitant NATO ir JAV).

Rusija pagal išlaidas gynybai 2012 m. užėmė trečiąją vietą pasaulyje (po JAV ir Kinijos), kai 2010 m. pasaulyje ji buvo penkta, o 2005 m. – tik devinta³⁶. Išlaidos gynybai nuo 260 mlrd. rublių 2000 m. padidėjo iki 2,796 trln. rublių 2013 m., tai didesnis nei 1000 proc. augimas. Nepaisant to, kad šiandien Rusija turi išorinių ir vidinių ekonominių problemų, 2015 m. karinės išlaidas ir toliau planuojama didinti. Federalinio biudžeto išlaidos, skirtos nacionalinei gynybai, 2015 m., palyginti su 2014 m., išaugs net 21,2 proc. ir pasieks 3,032 trln. rublių. 2016 m. ir 2017 m. karinių išlaidų augimas bus nežymus – 7,8 proc. iki 3,23 trln. rublių 2016 m. ir 4 proc. iki 3,36 trln. rublių 2017 m.³⁷

Nepaisant Kremliaus ketinimų artimiausiais metais reikšmingai padidinti išlaidas gynybai, galima daryti prielaidą, kad ES, JAV, Kanados, Australijos, Japonijos ir keleto kitų valstybių taikomos ekonominės sankcijos Rusijos kompanijoms ir atskiriems asmenims, taip pat krentanti rublio vertė, dujų ir naftos kainų

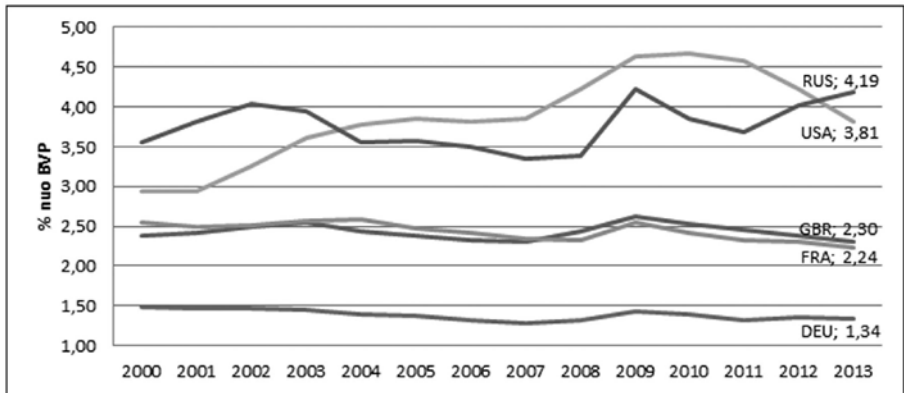
³⁴ БРЯНСК, Россия меняет военную доктрину [*Russia is changing military doctrine*], 2 сентября 2014, <http://briansk.ru/world/rossiya-menyat-voennuu-doktrinu.201492.320302.html> (in Russian).

³⁵ Baltoji knyga – leidinys, kuriame pateikiama oficiali Rusijos gynybos ministerijos pozicija apie egzistuojančius karinius pavojus, grėsmes ir rizikas nacionaliniam suverenitetui, teritorijos vientisumui ir nacionaliniams Rusijos interesams.

³⁶ Stockholm International Peace Research Institute, *Monitoring Military Expenditures*, 2013, <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/measuringmilitary-expenditures>.

³⁷ VEDOMOSTI, Военные расходы в 2015 г. вырастут, как и было запланировано, несмотря на внешние и внутренние экономические проблемы [*Military spending in 2015 will grow, as planned, despite the external and internal economic problems*], 17 сентября 2014, <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/17/rost-po-planu> (in Russian).

mažėjimas labai veikia sprendimus, susijusius su gynybos sektoriaus finansavimu. Šią prielaidą patvirtina Rusijos ministro pirmininko Dmitrijaus Medvedevo 2015 m. sausio 27 d. pasirašytas antikrizinis planas, kuriame yra numatyta, kad bus kompensuojami karinės pramonės įmonių finansiniai nuostoliai, susiję su valiutų vertės svyravimais vykdant Valstybinę gynybos užsakyimų ir Perginklavimo ir rekonstrukcijos programas³⁸. Tačiau tai taip pat demonstruoja ryžtingą ir nuoseklią Rusijos saugumo ir gynybos politiką, kuriai įgyvendinti skirtos lėšos, reikalui esant, bus papildytos iš nacionalinių rezervų, persikirstyto valstybinio biudžeto ar draugiškų Rytų valstybių rinkų.

2 pav. Išlaidos gynybai nuo BVP³⁹

3.3. Kariniai pajėgumai

Rusijos Federacijos karines pajėgas sudaro Sausumos pajėgos, Oro pajėgos, Jūrų pajėgos, Oro desantininkų pajėgos, Oro ir kosmoso gynybos pajėgos ir Strateginės paskirties raketų pajėgos. Rusijos sausumos pajėgos yra didžiausios Rusijos karinės pajėgos, šiose pajėgose tarnauja 285 000 karių⁴⁰. Sausumos pajėgas sudaro 38 kovinės brigados ir 41 kovinės paramos brigada⁴¹. Be to, Rusija turi keturias sustiprintos brigados dydžio karines bazines, dislo-

³⁸ Правительство Российской Федерации, План первоочередных мероприятий по обеспечению устойчивого развития экономики и социальной стабильности в 2015 году [Priority Action Plan for sustainable economic development and social stability in 2015], 27 января 2015 г., <http://government.ru/media/files/7QoLbdOVNpc.pdf> (in Russian).

³⁹ Statistiniai duomenys gauti iš <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>; (RUS Rusija; USA – JAV; GBR – Didžioji Britanija; FRA – Prancūzija; DEU – Vokietija).

⁴⁰ International Institute for Strategic Studies, “Russia and Eurasia”, in *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013.

⁴¹ Gratz J., “Russia’s Military Reform: Progress and Hurdles”, *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

kuotas užsienyje: Šiaurės Osetijoje, Abchazijoje, Armėnijoje ir Tadžikistane. Artimiausioje ateityje Rusija ketina sustiprinti savo sausumos pajėgas iki 2020 m. planuoja papildomai suformuoti iki 40 brigadų⁴², įsigyti per 11 000 vienetų naujos ir modernizuotos šarvuotosios karinės technikos ir apie 14 000 vienetų šiuolaikiškų transporto priemonių⁴³.

Rusijos karines oro pajėgas sudaro 150 000 karių⁴⁴. Jos susideda iš Vyriausiosios oro pajėgų valdybos, dviejų funkcinų valdybų (Ilgojo nuotolio aviacijos ir Transporto aviacijos valdybų) ir keturių teritorinių Oro pajėgų ir oro gynybos valdybų (po vieną kiekvienoje karinėje apygardoje)⁴⁵. Dauguma oro pajėgų lėktuvų yra sovietinio palikimo, tačiau Rusijos gynybos ministerija planuoja atnaujinti karinės aviacijos arsenalą: iki 2020 m. bus pradėta naujo tipo sunkiai aptinkamų bombonešių ir penktosios kartos naikintuvų gamyba, taip pat iki pastarojo dešimtmečio pabaigos karinės oro pajėgos turėtų būti sustiprintos naujais sunkiaisiais transportiniais lėktuvais (iš viso 260 vnt.)⁴⁶. Be to, jau šiais metais (2015 m.) planuojama suformuoti papildomas 4 sausumos aviacijos brigadas ir 10 sraigatarnių pulkų⁴⁷. Visa tai reikšmingai sustiprintų Rusijos puolamuosius pajėgumus ir padidintų kariuomenės strateginį lankstumą.

Rusijos karinėse jūrų pajėgos tarnauja 130 000 karių⁴⁸. Jas sudaro keturi laivynai ir viena flotilė. Papildomai į jos sudėtį įeina Jūrų aviacijos, Jūrų pėstininkų ir Pakrančių apsaugos padaliniai⁴⁹. Visos dabartinės karinių jūrų pajėgų modernizavimo pastangos sutelktos daugiausiai į Šiaurės ir Juodosios jūros laivynų pajėgumų stiprinimą. Iki 2020 m. Šiaurės laivynas bus sustiprintas 6 povandeniniais laivais, 2 didžiaisiais desantiniais laivais, 5 fregatomis, 5 traleriais ir 21 aprūpinimo laivu⁵⁰. Juodosios jūros laivyną iki 2020 m. ketina-

⁴² *Ibidem*.

⁴³ ИНТЕРФАКС-АВН, В Сухопутные войска РФ поступят более 11 тысяч новых и модернизированных танков, БМП и бронетранспортеров [*Land Forces of RF will receive more than 11 000 new and modernized tanks, infantry fighting vehicles and armored personnel carriers*], 1 октября 2014, <http://www.militarynews.ru/Story.asp?rid=1&nid=354351> (in Russian).

⁴⁴ International Institute for Strategic Studies, "Russia and Eurasia", in *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Gratz J., "Russia's Military Reform: Progress and Hurdles", *CSS Analyses in Security Policy*, 2014.

⁴⁷ ИНТЕРФАКС, В ВВС России решено сформировать 14 бригад армейской авиации и вертолетных полков [*The Russian Air Forces decided to form 14 army aviation brigades and helicopter regiments*], 26 июля 2014, <http://vz.ru/news/2014/7/26/697375.html> (in Russian).

⁴⁸ International Institute for Strategic Studies, "Russia and Eurasia", in *Military Balance 2013*, Abingdon, 2013, pp. 225–236.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ ИНТЕРФАКС, Северный флот получит более 40 новых кораблей и судов обеспечения до 2020 года [*The Northern Fleet will receive more than 40 new ships and support vessels until 2020*], 8 апреля 2014, http://vpk.name/news/108277_severnyii_flot_poluchit_bole_40_novyih_korablei_i_sudov_obespecheniya_do_2020_goda.html (in Russian).

ma sustiprinti 80 karo laivų⁵¹, o modernizavimui skirti 86 mlrd. rublių⁵². Šios pastangos, be abejonės, susijusios su Rusijos ketinimais plėsti savo teritoriją Arkties kryptimi ir išliekančia įtempta situacija Ukrainoje.

Be jau aukščiau aprašytų Sausumos, Oro ir Jūrų pajėgų, Rusijos karinėms pajėgoms priklauso dar trys nepriklausomos kariuomenių rūšys, tiesiogiai pavaldžios Rusijos generalinio štabo viršininkui (kariuomenės vado atitikmuo). Pirmoji iš jų yra Strateginės paskirties raketų pajėgos, kurios kontroliuoja antžeminių branduolinių tarpžemyninių balistinių raketų arsenalą. Pagal 2014 m. spalio 2 d. JAV Valstybės departamento paskelbtą informaciją, pirmą kartą XXI amžiuje Rusija susilygino su JAV strateginių branduolinių pajėgų branduolinio ginklo nešėjų ir kovinių galvučių skaičiumi⁵³. Antroji rūšis yra elitinės Oro desantininkų pajėgos, tai greitai perdislokuojamos pajėgos. Šias pajėgas sudaro 45 000 karių, kurie suskirstyti į keturias oro puolimo divizijas ir keturias oro puolimo brigadas, be to, šioms pajėgoms priklauso oro desantinis žvalgybos pulkas. Pažymėtina, kad būtent Oro desantininkų pajėgos buvo panaudotos okupuojant Krymo pusiasalį (76-oji oro puolimo divizija ir 31-oji oro puolimo brigada). Trečioji kariuomenės rūšis yra Oro ir kosmoso gynybos pajėgos, jų dispozicijoje yra išankstinio perspėjimo radarų sistemos, palydovinės sistemos, skirtos identifikuoti priešišku pajėgų paleistas raketas, ir priešraketinės gynybos sistemos. Ateityje planuojama šias pajėgas plėsti⁵⁴.

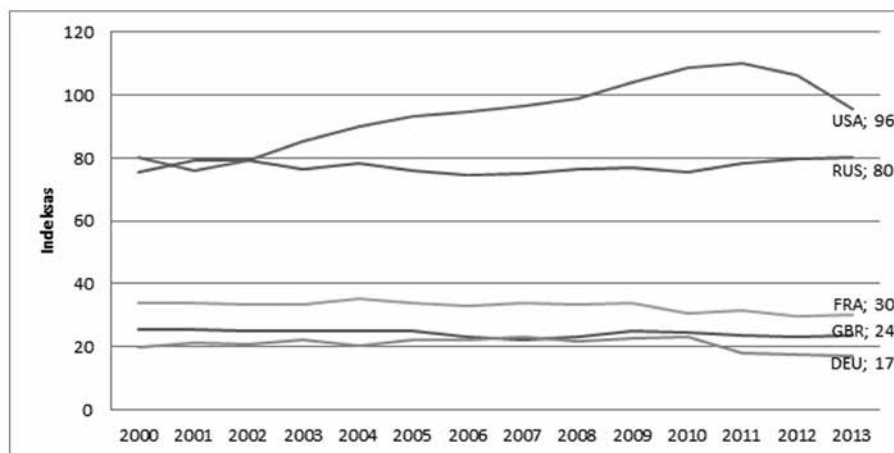
Rusijos karinių pajėgumų didėjimas gerai matomas juos lyginant su kitų valstybių kariniais pajėgumais. 3 pav. galima matyti, kad JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir Prancūzijos kariniai pajėgumai nuo 2010 m. palaipsniui mažėjo, o Rusijos kariniai pajėgumai didėjo. Nors Rusijos karinis potencialas 2013 m. nuo JAV atsilikio maždaug šeštadaliu, tačiau ateityje, išlikus panašioms tendencijoms ir JAV kariniams pajėgumams toliau mažėjant, o Rusijos tokiu pačiu tempu didėjant, iki antrojo dešimtmečio pabaigos (iki 2020 m.) šių dviejų pasaulio valstybių kariniai pajėgumai susilygintų. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, jog 2013 m. Rusijos kariniai pajėgumai 50 proc. buvo didesni nei Prancūzijos, ir net 63 proc. buvo didesni nei Vokietijos.

⁵¹ ELTA, *Rusijos Juodosios jūros flotilę papildys 80 karo laivų* [Russian Black Sea fleet will be complemented by 80 warships], 2014 m. rugsėjo 23 d., <http://www.delfi.lt/news/daily/world/rusijos-juodosios-juros-flotile-papildys-80-karo-laivu.d?id=65928640#ixzz3TW8GyFX> (in Lithuanian).

⁵² Интерфакс, *На развитие Черноморского флота Россия выделит 86 миллиардов рублей* [Russia will allocate 86 billion rubles on the development of the Black Sea Fleet], 6 мая 2014, <http://www.newsru.com/russia/06may2014/86mrfchernomor.html> (in Russian).

⁵³ Vedomosti, *Россия догнала США по общему количеству носителей стратегического ядерного оружия* [Russia overtook the United States by the total number of carriers of strategic nuclear weapons], 05 марта 2015, http://naviny.by/rubrics/abroad/2014/10/5/ic_news_118_445501/ (in Russian).

⁵⁴ *Ibidem*.

3 pav. Kariniai pajėgumai⁵⁵

Vertinant šiuolaikinius Rusijos karinius pajėgumus, galima tvirtinti, kad 2008 m. prasidėjusi Rusijos kariuomenės reforma pasiekė gana gerų rezultatų. Nors galima išvelgti tam tikrų problemų, su kuriomis ši reformą iki šiol susiduria (šauktiniai kariai, sovietinių laikų ginkluotė, „skylėtos“ karinės jūrų pajėgos), akivaizdu, kad Rusijos karinis potencialas šiandien yra daug stipresnis palyginti su 2008 m. ir turi tendencijų ateityje toliau stiprėti. Anot Rusijos gynybos ministro arm. gen. Sergejaus Šoigu, 2014 m. palyginti su 2013 m., ginkluotės ir karinės technikos tiekimas Gynybos ministerijai padidėjo 31 proc., o palyginti su 2012 m. – 84 proc.⁵⁶. Reikia manyti, kad Putino atkaklumas, net šalį kamuojant ekonominėms problemoms, ir toliau didinti kariuomenės finansavimą, nėra atsitiktinis. Remiantis galios perėjimo teorija, galima kelti prielaidą, kad Putinas su savo komanda, siekdamas išlaikyti Rusijos, kaip dominuojančios regionine valstybės statusą, pasirengęs panaudoti karinę jėgą.

⁵⁵ Čia kintamųjų reikšmės išreiškiamos tam tikru indeksu, kuris apskaičiuojamas pagal didžiausią tyrinėjamų valstybių 2000 m. skaitmens reikšmę; jai suteikiama ataskaitinė indekso reikšmė 100. Kariniai pajėgumai apskaičiuoti pagal šiuos kintamuosius: išlaidos gynybai, ginklų eksportas, karinio personalo skaičius ir atominių galvučių skaičius (statistiniai duomenys gauti iš <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>); (RUS – Rusija; USA – JAV; GBR – Didžioji Britanija; FRA – Prancūzija; DEU – Vokietija).

⁵⁶ ITAR-TASS, Шойгу: объем поставок вооружений для Минобороны вырос на 31% по сравнению с 2013 годом [Shoigu: volume of supplies of arms for the Ministry of Defense increased by 31% compared with 2013 year], 18 июля 2014, <http://tass.ru/politika/1326912> (in Russian).

3.4. Karinis aktyvumas

Karinis aktyvumas gali pasireikšti įvairiomis formomis karinės pratybos ir mokymai, karių ir karinės technikos veikla greta užsienio valstybių sienų, strateginių tarpžemyninių raketų bandymai ir kita karinė veikla. Visgi aiškiausiai Rusijos karinio aktyvumo intensyvėjimą atskleidžia karo veiksmas, vykdyti Gruzijoje ir tebevykstantys Ukrainoje. 2008 m. rugpjūčio 8 d. išplieskęs penkių dienų karinis konfliktas tarp Rusijos ir Gruzijos yra praktinis karinės ekspansijos pavyzdys. Po Šaltojo karo pabaigos tai pirmasis Rusijos ginkluotos intervencijos posovietinės erdvės valstybę atvejis. Žaibiška Krymo aneksija ir tebevykstantys kariniai veiksmai Rytinėje Ukrainoje yra dar vienas aiškus pavyzdys, rodantis, kad Kremlius nevengia ir galimai ateityje nevengs naudoti karinės galios įtakos stiprinimo tikslais. Tenka konstatuoti, kad Rusijos kariniai veiksmai Ukrainoje vykdomi akivaizdžiai pažeidžiant tarptautinės teisės normas, o tai reiškia, kad Rusija gali ir geba vienašališkai vykdyti tikslingą ekspansinę politiką ir vadovautis tik savo susikurtomis tarptautinių santykių taisyklėmis. Per karą Ukrainoje (skirtingai nuo karo Gruzijoje) visam pasauliui buvo pademonstruota Rusijos karinė galia. Po Krymo aneksijos NATO sąjungininkų pajėgų Europoje vyriausiasis vadas (SACEUR) gen. Philipas Breedlove'as Rusijos karines pajėgas apibūdino, kaip labai galingas, puikiai parengtas ir labai gerai aprūpintas⁵⁷.

Akivaizdu, kad politinis sprendimas panaudoti nacionalines karines pajėgas kitai valstybei ar teritorijai užgrobti, yra tam tikros kraštutinės diplomatinės politikos išraiška. Tai, kad Rusija po Sovietų Sąjungos žlugimo savo karinius puolamuosius pajėgumus užsienio valstybių teritorijoms aneksuoti panaudojo tik du kartus (2008 m. Gruzijoje ir 2014 m. Ukrainoje), demonstruoja šių sprendimų išskirtinumą. Tačiau, iš kitos pusės, šie abu kariniai konfliktai įvyko 6 metų laikotarpiu, o tai jau gali būti vertinama kaip agresyvėjančios užsienio politikos, pasižyminčios karinės ekspansijos bruožais, požymis.

Rusijos karių ar karinės technikos vykdoma veikla greta užsienio valstybių sienų yra dar vienas kintamasis, iš kurio galima būtų spręsti apie Rusijos karinio aktyvumo lygį, karinių pajėgumų telkimo vietas ir kryptis. Rusijos karinio aktyvumo padidėjimą 2014 m. atskleidžia NATO generalinio sekretoriaus Jenso Stoltenbergo pateikta informacija, kad per šiuos metus [iki 2014 m. gruodžio mėn.] Aljanso naikintuvai kilo 400 kartų atpažinti ir palydėti Rusijos

⁵⁷ The Interpreter, *Is Russia's Military Really As Good As It Was in Crimea?*, April 3, 2014, <http://www.interpretermag.com/is-russias-military-really-as-good-as-it-was-in-crimea/>.

lėktuvus, o tai 50 proc. daugiau nei 2013 m.⁵⁸. Taip pat didelis karinis aktyvumas 2014 m. buvo fiksuojamas Juodosios jūros, Baltijos jūros ir Arkties regione. Tai galbūt parodo Rusijos užsienio politikos interesų kryptis.

Dar vienas karinį aktyvumą rodantis kintamasis – karinės pratybos. Dažnos ir didelio masto karinės pratybos yra vienas iš esminių veiksnių, padedančių stiprinti karinius pajėgumus. Šiame darbe daroma prielaida, kad pratybų scenarijus, dažnis ir vieta gali atskleisti Rusijos karinius strateginius tikslus. 2014 m. didžiausios karinės pratybos „Vostok 2014“ buvo organizuotos tolimuosiuose rytuose⁵⁹. Šios pratybos buvo didžiausios nuo Sovietų Sąjungos laikų. Jose dalyvavo 100 000 karių, 1 500 tankų, 120 lėktuvų ir 70 laivų⁶⁰. Pratybų mastas demonstruoja augantį poreikį gebėti valdyti ir vadovauti dideliems pajėgumams vykdant vienos strateginės krypties karines operacijas, taip pat šios pratybos atskleidžia gebėjimą gana greitai dislokuoti didelius kiekius karinės technikos santykinai dideliais atstumais. Rusijos gynybos ministerijos duomenimis 2014 m. buvo vykdyta 3 000 karinių pratybų, o jau 2015 m. planuojama 25 proc. daugiau pratybų⁶¹. Tai vėlgi rodo padidėjusį poreikį gerinti karių karinį pasirengimą, ruošti juos galimiems realiems kariniams konfliktams.

Išvados

Auganti Rusijos karinė galia, itin sustiprėjusi pastaraisiais metais, ir tos galios sąlygota Rusijos įtaka posovietiniam regionui yra itin įdomus, bet dar gana mažai tyrinėtas reiškinys. Toks tyrinėjimas ne tik leidžia įvertinti šalies karinės galios potencialą, bet ir pažvelgti į šią galią kaip priemonę Rusijos ekspansinei politikai vykdyti. Ši analizė yra reikšminga, nes suteikia galimybę nustatyti, kaip ir kiek auganti Rusijos karinė galia daro įtaką posovietinėms valstybėms ir kiek geopolitinė situacija šiame regione yra reikšminga Rusijos politiniam elitui, priimančiam sprendimus dėl karinės galios stiprinimo.

Apžvelgus pastarųjų metų Rusijos tarptautinius santykius, tenka konstatuoti, kad geopolitinė situacija posovietinėje erdvėje yra gana įtempta. Es-

⁵⁸ Jozwiak R., *NATO Chief Blasts Russia Over Military Activity*, December 1, 2014, <http://www.rferl.org/content/nato-stoltenberg-blasts-russia-destabilizing-europe/26719202.html>.

⁵⁹ Tokio didelio masto karinės pratybos organizuojamos vieną kartą per metus vis kitoje karinėje apygardoje. Pavyzdžiui, 2013 m. tokio tipo pratybos vyko Vakarų karinėje apygardoje („Zapad 2013“), o 2015 m. planuojama pratybas „Centre 2015“ vykdyti Centrinėje karinėje apygardoje.

⁶⁰ ITAR-TASS, *Russia's large-scale military drills Vostok*, September 25, 2014, <http://itar-tass.com/en/russia/750825>.

⁶¹ REUTERS, *Russia to carry out large-scale military drills in 2015*, December 1, 2014, <http://news.yahoo.com/russia-carry-large-scale-military-drills-summer-2015-130849798.html>.

minė įtampos priežastis – silpnėjanti Rusijos įtaka posovietinėms valstybėms Ukrainai, Gruzijai ir Moldovai. Rusija, siekdama išlaikyti ir sustiprinti įtaką šiose valstybėse, nevengia naudoti karinės jėgos. Rusijos karinis aktyvumas šalia ES sienų ir tarptautinių įsipareigojimų pažeidimai kelia Vakarų valstybėms nerimą, todėl, natūralu, kad NATO pradėjo stiprinti savo karinius pajėgumus Rytų Europoje. Tai dar vienas veiksnys, prisidedantis prie įtampos regione didinimo ir skatinantis Rusiją dar intensyviau stiprinti savo karinę galią. Be to, duomenų analizė atskleidžia, kad Rusija, nenorėdama prarasti įtakos ir kitoms posovietinėms valstybėms, stengiasi palaikyti su jomis kuo glaudesnius diplomatinius santykius, pasireiškiančius ne tik dvišaliu bendradarbiavimu (ypač kariniu), bet taip pat įvairiais regioniniais integraciniais projektais EES, MS, KSSO ir ŠBO. Visa tai didina Rusijos įtaką posovietinei erdvei ir ji tampa atsvara Vakarams (ES ir NATO valstybėms).

Rusijos karinės galios analizė atskleidė, kad politinio elito ambicijos stiprinti Rusijos karinę galią duoda gana gerus rezultatus. Tebevykstanti karinė reforma ir didėjančios gynybos išlaidos reikšmingai padidino ir sustiprino karinius pajėgumus (efektyvesnė organizacinė struktūra, profesionalesnis personalas, modernesnė technika). Per pastaruosius metus išaugęs karinių pratybų skaičius, lygis ir apimtis labai sustiprino karinį pasirengimą. Išanalizavus Rusijos gynybos ir saugumo politiką, tenka pripažinti, kad išlieka stipri politinė valia ir toliau stiprinti valstybės karinę galią. Atsižvelgdama į tai, kad NATO ir ES plėtra į rytus oficialiai vertinama kaip pagrindinė grėsmė Rusijos nacionaliniams interesams, ir į padidėjusį NATO karinį pajėgumą ir aktyvumą Rytų Europoje ir Juodosios jūros regione, tikėtina, kad Rusija ir toliau stiprins savo karinį potencialą (ypač Vakarų karinės apygardos ir KSSO karinius pajėgumus).

Šiame darbe atlikta Rusijos karinės galios ir tarptautinių santykių analizė atskleidžia tai, kad karinių pajėgumų didėjimas galimai atspindi valstybės užsienio politikos ekspansinio pobūdžio tendencijas, t. y. norą išlaikyti ir sustiprinti įtaką posovietiniame regione. Karinė galia galimai naudojama dviem pagrindiniams Rusijos užsienio politikos tikslams įgyvendinti: 1) atgrasyti NATO ir ES nuo tolesnės plėtros; 2) tiesiogiai (draugiška / priešiška karinė veikla užsienio valstybėse) ir netiesiogiai (karinės galios demonstravimas) didinti savo įtaką kaimyninėms valstybėms.